

Fra arkivet: 2004

PUBLISERT 31. januar 2017

Harald Schjelderup om vitnepsykologi

Bjugn-saken var spektakulær, men tilsvarende feilvurderinger ble gjort i flere saker fra denne perioden. (...) Når psykologer med erfaring fra denne type saker senere er blitt spurt om hvorfor det gikk galt, henviser de gjerne til fagets manglende kunnskap om barn som vitner og om forsvarlig intervju praksis – «vi visste ikke». (...) Hadde ikke psykologifaget kunnskap som kunne bidratt til å forhindre i alle fall noen av disse tragediene?

Det kan i denne sammenhengen være interessant å se på en artikkel som professor Harald Schjelderup offentliggjorde i tidsskriftet Fritt Ord i 1934, med tittelen «Erindringsfeil og vidneprov med særlig henblikk på sedelighetsaker». (...) Artikkelen fremstår som den reneste opplisting av forskningstemaer i moderne vitnepsykologi. (...) På ti små sider diskuterer Schjelderup sammenhengen mellom troverdighet og pålitelighet, forholdet subjektiv sikkerhet og objektiv pålitelighet, suggestibilitet, hukommelsesfeil og falske minner, og spesielle problemer knyttet til barn som vitner, og artikkelen diskuterer krav til psykologisk sakkyndighet. (...)

Schjelderup åpner med å påpeke en vanlig feilslutning i psykologisk folklore, nemlig å slutte direkte fra troverdighet til pålitelighet. Dette kan ikke begrunnes i forskning:

Alt for 30 år siden begynte den eksperimentelle psykologi systematiske undersøkelser over forholdet mellom menneskers utsagn og de virkelige situasjoner, som utsagnene gjelder. ... Forsøkene har med overbevisende tydelighet godtgjort at en temmelig stor grad av feilaktighet er en normal egenskap ved erindringen – også der hvor det dreier seg om nøkterne, rolige, selvstendige mennesker.

(...)

Schjelderup har her flere poenger: For det første, erindringsfeil er et uttrykk for den normale hukommelse og gjelder oss alle, også nøkterne og fornuftige mennesker. For det andre, fri gjenfortelling eller spontanberetninger gir færrest feilsvar, mens testing av hukommelsen med direkte og/eller suggestible spørsmål øker feilprosenten. For det tredje, jo mer detaljopplysninger man avkrever forsøkspersonene, desto flere feil produseres.

(...)

Den klart sterkeste faktoren i bedømmelsen av et vitnes troverdighet er vitnets personlige uttrykk for visshet om egne observasjoner (...). Schjelderup påpeker imidlertid at den subjektive sikkerhet på egen hukommelse ikke er en god indikator på objektiv pålitelighet:

(...) Det er intet i veien for at et falskt vidneutsagn forebringes helt bestemt uten at vidnet behøver å ville lyve, men tvert om selv er overbevist om at det han sier er sant. (...)

Schjelderup hevder at feil kan skapes både ved at vitnet faktisk har observert feil – iakttakelsene stemmer ikke med virkeligheten – og at feil kan skapes i hukommelsen. (...)

Særlig lett blir erindringene forandret gjennom forestillinger, som f.eks. gjennom spørsmål. (...)

Schjelderup (...) understreker, helt i overensstemmelse med moderne forskning, at falske minner fremstår med stor subjektiv visshet slik at det er vanskelig å avgjøre om de er ekte eller falske på grunnlag av fortellingene alene. (...) Her er det nødvendig med krysspeiling og kritisk vurdering:

(...) Det avgjørende synspunkt her må være: Kan der påvises objektive omstendigheter som gjør en påstått opplevelse usannsynelig, bør der ikke bygges nogen avgjørende slutning på et vidneprov om opplevelser fra barne- eller overgangsalderen, selv om dette antas avgitt i god tro.

(...)

De synspunkter Schjelderup fremførte i 1934 er påfallende moderne, og dette var ikke personlige innsikter hos en spesielt begavet enkeltforsker. Schjelderups påstander er begrunnet i empirisk forskning tilgjengelig for alle, i hva han selv betegner som en skatt av fagpsykologisk innsikt oppsamlet gjennom 30 års empirisk forskning. Med mindre endringer og ikledd en moderne kognitiv språkdrakt kunne artikkelen vært skrevet i dag. Ikke på noe punkt kan vi se at de senere års empiriske forskning har vist at Schjelderup tok feil.

Fra Svein Magnussens og Annika Melinders fagessay «60 år før Bjugn: Harald Schjelderup om vitnep psykologi», oktober 2004

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 55, nummer 2, 2017, side 209